

GLOBALIOJI MODERNYBĖ IR TECHNOLOGINIO MĄSTYMO ALTERNATYVOS

Lilijana Astra

Kultūros, filosofijos ir meno institutas, Dabartinės filosofijos skyrius,
Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius, el. paštas: lk@centras.lt

Analizuojami globaliosios modernybės ir naujų technologijų plėtros proceso suponuojami fenomenai, įgyjantys fundamentalią reikšmę formuojant globalųjį diskursą ir racionalų technologinį mąstymą. Apžvelgiama šiuolaikinių Vakarų sociokultūrinių paradigimų kaita bei diferencijuotas jų epistemų poveikis globaliai pasaulinei apjungčiai. Kvestionuojamas technologinio racionalumo kaip vyraujančio mąstymo būdo ir ideologinės kontrolės pagrįstumas, iškeliama etinių svertų eliminavimo problema naujųjų biotechnologijų naudojimo procese.

Reikšminiai žodžiai: globalioji modernybė, naujosios technologijos, metakultūra, technologinis racionalumas, žmogaus ištekliai.

Globaliosios modernybės ir jos naujojo diskurso ribų – tautinių, teritorinių, vertybinių, chronologinių – nustatymas šiandien yra vienas iš problemiškesnių uždavinių, iškilusių šiuolaikinių pokyčių ribas keičiančios pasaulinės apjungties arba globalizacijos kontekste.

Ši sąvoka buvo pradėta vartoti tik apie 1990-uosius metus įvairiuose teoriniuose kontekstuose įvardijant šiuolaikinę technologinę ir egzistencinę pasaulio apjungtį („compression“). Iš įvairių ir skirtingų sričių bei konfigūracijų atsirado šios pagrindinės globalizacijos įprasminimo problemos: prieštaringos sąvokos ir dichotomijos (globalizacija – lokalizacija arba globalizacija – unifikacija, globalizacija – integracija), pozityvios ar negatyvios globalizacijos interpretacijos, teorinis neišbaigtumas, eschatologinės mistifikacijos ir įvairios spalvingos literatūrinės versijos.

Globaliojo diskurso atsiradimą kaip tik ir lėmė debatų apie modernybę (*Modernity*) ir postmodernybę (*Postmodernity*) tęstinumas, analizuojant jau naują – globaliąją – technologinę realybę (Featherstone 1995: 25).

A. Giddensas vienas iš pirmųjų pasaulinę apjungtį ir technologinės pažangos suponuojamą sąryšingumą įvardijo kaip globaliąją modernybę, kurios dinamizmas yra geriausiai suprantamas kaip išreiškiantis institucinį refleksyvumą, iškūnijimo mechanizmus (sudaromus iš simbolių ženklų, ekspertinių sistemų), pamatinius laiko ir erdvės nutolinimo aspektus (Giddens 2000: 35). Šiame kontekste globalizuojančias modernybės tendencijas sieja integralūs ryšiai, kai lokalieji (nacionaliniai) įvykiai vienoje geografinėje erdvėje gali sukelti tam tikrus įvykius jau kitoje geografinėje erdvėje, kad ir nutolusioje per tūkstančius kilometrų.

Nepaisant daugybės teorinių ginčų ir nesutarimų, jokių abejonių nekėlė ir tai, kad sparčianti naujųjų technologijų pažanga ir nuolat augančio transnacionalinio verslo bei prekybos srutai jau seniai peržengė nacionalinių politinių institucijų nubrėžtas ribas. Akivaizdu, kad šiuolaikinė globalizacija siūlo tai, kas yra pelninga, efektyvu ir palyginti lengvai pasiekama, naudojant intensyviai plėtojamus tarptautinės bendrijos ryšius, nes pasauliniai procesai yra

vis labiau tarpusavyje susiję ir vienas nuo kito priklausomi.

Tačiau pasaulio istorijoje dar niekad nebuvo žmonijos bendruomenės ir tokių globalios sąveikos formų, kurios galėtų aprėpti visą pasaulį. Kitaip tariant, išgyvename savitą globaliosios sistemos raiškos fazę, kuri technologinės galios diktuojamus modernybės elementus susiejo naujais santykiais. Net ir tokios pamatinės vertės kaip tautinė kilmė suponuoja esminę sociokultūrinę ir instituciškai sankcionuotą slinktį, kai veikiantys subjektai įprasmina ir kartu naujai suvokia savo galimybes globalumo atžvilgiu.

Vienas iš įtakingiausių globalizmo teoretikų – R. Robertsonas – išklė priedaidą, kad globalusis tautinių valstybių ekonomikos ir jų technologinių procesų sąryšingumas – tai tik vienas pamatinių pasaulio apjungties aspektų. Kartu su transkultūrinės pasaulio kaitos procesu ne mažiau yra svarbus ir naujo technologinio mąstymo aspektas arba globaliosios sąmonės atsiradimo reiškiny (Robertson 1985: 17).

Pasaulinio globalumo dimensijoje įvairūs modernybės elementai susiejami visai naujomis šiuolaikinio mentalumo formomis ir santykiais: būtent pats globalumas lemia ne tik jau minėtųjų šiandieninių pasaulio gyvenimo sričių organizavimo principus, bet ir nustato naujus subjektyvių santykių su jais būdus. Technologinė elektroninio tinklo kultūra pasireiškia visai nauju skirtingų kultūrų organizavimu, kai visos nacionalinės kultūros tampa subkultūromis platesniu kontekstu, t. y. tokiomis kultūromis, kurios yra adekvačiai suvokiamos jų pačių kultūrinės aplinkos visumoje. Akivaizdu, kad jau šiandien į globaliosios modernybės procesą yra technologškai įtraukiama ar net „įkinkoma“ daugybė skirtingų, įvairiuose savo istorinės raidos etapuose kintančių kultūrinių epistemų bei mentalumo formų, sociokultūrinių kodų ir paradigmų, tarpusavyje nuolat sąveikaujančių ar net ir konfliktuojančių, globaliu mastu plintančių standartizuotų simbolių ir bendrųjų stereotipų (*Coca-cola*, *CNN*, šamanizmas, budizmas, sintoizmas, Dao, Hario Poterio magija ir kt.).

Teorinei globaliosios sąmonės ar naujo technologinio mąstymo fenomeno refleksijai jau netinka įprastinės metodologinės skirtys, nes naujosios mentalinės kategorijos kaip šiuolaikinio elektroninio „mąstymo ir jausmų“ turinys, atsiranda ne įprastoje, o virtualiojoje erdvėje.

Paradigmų kaita globaliojoje modernybėje

Atrodytų, kad istorinis Rugsėjo 11-osios dienos lūžis, islamo teroristams smogus į JAV Pasaulio prekybos ir Pentagono pastatus, arba publikuotų pranašo Mahomedo karikatūrų Europos laikraščiuose sukelta politinė krizė lyg ir patvirtintų Huntingtono globalaus religinio ir sociokultūrinio pasaulinio konflikto modelio gyvybingumą, nes keičiasi paradigma, dėl kurios ilgus dešimtmečius buvo formuojama visa pasaulinė geopolitika (Huntington 1993). S. Huntingtonas būsimus globalinius pasaulinius konfliktus įvardijo kaip civilizacines sandūras, atsirandančias tarp modernių, ekonomiškai klestinčių, nors demografiškai skurdžių tautinių Vakarų valstybių (šiai geopolitinei erdvei priskirdamas ir Japoniją) bei demografiškai nepaprastai veržlių ir su vakarietiškomis vertybėmis, mentalitetu labai konfrontuojančių Islamo bei Konfucijaus palikuonių civilizacijų.

E. Tiryakiano teorinės išvalgos pabrėžia vakarietiško mąstymo svarbą ir diferencijuotą vakarietiškų metakultūrų poveikį globaliosios modernybės procesams (Tiryakian 1994: 1–14). Jo manymu, įvairūs konkuruojančių civilizacijų ir demografinių kultūrinių kataklizmų scenarijai iš pagrindų yra klaidingi, nes visiškai neatsižvelgia į specifinį globalizacijos procesą, integruojantį ne tik vis didėjančią tarptautinę migraciją, naujas ryšių technologijas, sparčią transporto plėtrą, globalias produkcijos ir vartojimo prekių sistemas, bet kartu ir visą Vakarų civilizaciją, kilusią iš nacionalinių ištakų, kartu paverčiant ją imlia kitų civilizacijų poveikiui.

E. Tiryakianas teigia, kad per amžius skirtingų civilizacijų įtaka nulėmė pokyčius pačios

Vakarų civilizacijos, kuri jo požiūriu visai nėra homogeniška, o atvirkščiai, nuo seno siejanti įvairias nacionalines kultūras bei jų kultūrinės infrastruktūras.

Kritiškai vertindamas teorinius F. Fukujamos ar S. Huntingtono „besivaržančių civilizacijų“ modelius, E. Tiryakianas kuria globalinės Vakarų civilizacijos raidos koncepciją, kurioje daugiausia reikšmės teikiama metakultūros sąvokai. Pasak E. Tiryakiano, „*metakultūra*“ – tai giliausias ontologinis kultūros lygmuo, įvardijamas kaip įvairiausių tikėjimų, simbolių ir pamatinių vertybių visuma, kuri suteikia žmogaus veiklai tvirtus kultūros pamatus, iš kurių vėliau išauga ir kiti kultūrinės savivokos bei infrastruktūros reiškiniai – institucijos, nacionalinė savimonė, elitinė, masinė kultūra ar įvairios kitos grupinio mentalumo formos.

Kitaip tariant, metakultūra – tai giluminė ir savita paradigmatinė epistema, dėl kurios yra susiejami tolimų amžių jausmai ir sąvokos su šiuolaikinėmis vertybėmis bei pažinimo, vertinimo principais. Tad metakultūra tampa ne tik savita, bet ir integralia kokybe, kiekvienoje istorinėje epochoje ar civilizacijoje skatinančia kūrėjo sąmoningumą.

Vertybinių požiūriu metakultūra tampa sistemine ir pačia veiksmingiausia civilizacine ašimi, todėl šiuolaikinė Vakarų civilizacija nėra ir niekad netaps vieningu kontinuumu, nes joje istoriškai kūrėsi ir įsitvirtino įvairūs šių metakultūrų skaičius. Pagal tai būtų tikslinga apibrėžti tris įtakingiausias mentalines metakultūras – krikščioniškąją, gnostinę, chtoninę – kurios amžiams bėgant tarpusavyje nuolat konfliktavo dėl geopolitinės erdvės, institucijų, pasekėjų, kol pagaliau nulėmė šiandieninės vakarietiškosios kultūros ir mentaliteto pobūdį (ten pat).

Krikščioniškoji metakultūra yra glaudžiai susijusi su Vakarų civilizacija. Tūkstantmečiais krikščioniškoji orientacija skelbė, kad paties žmogaus ir visos žmonijos išsilaisvinimas gali įvykti dėl Kristaus mokymo, skelbiančio dieviškąjį išsigelbėjimą. Tad giluminiu krikščioniškojo simbolizmo turiniu tapo žmogiškosios

kaltės išpirkimas, pasiaukojus dieviškam mesijui (Dievo sūnui = žmogaus sūnui). Iš šių krikščioniškosios metakultūros gelmių kilo ir tokios pamatinės krikščioniškosios vertybės kaip altruizmas, pasiaukojimas ar net asmenybės atsižadėjimas dėl tikėjimo idealų.

E. Tiryakianas pastebi, kad daugelis vėlesnių šio krikščioniškojo simbolizmo interpretacijų suteikė idėjinį visos skirtingos kolektyvinės tapatybės ir jų legitimacijos pamatą, pradedant visai mažomis karštai tikinčiųjų brolijomis (bendrijomis), vėliau išaugusiomis į nacionalinės bažnyčios ar net į visuotinės universalios bažnyčios idėją.

Gnostinė metakultūra yra gerokai sunkiau apibrėžiama pirmiausia dėl didelio istorinio laiko nuotolio, nes ryškiausios jos simbolių, tikėjimo ir vertybių prasmės pasiekia mus tik iš antikinių laikų retrospektyvos.

Ilgai glūdėjusi idėjiniame pogrindyje, gnostinė metakultūra iškilo tik XV–XVI amžiuje, atsiradus naujam humanizmui ir neoplatonizmui, o dar ryškiau ji išsiskleidė Švietimo epochoje. Ji inspiravo idėjines teosofų ir masonų mokymo ištakas.

E. Tiryakianas teigia, kad simbolinė gnostizmo idėjų įtaka yra ryški ir šiandien, išsaugant eschatologinius žmonijos išsigelbėjimo principus. Gnostinės metakultūros požiūriu, žmonijos išsigelbėjimas iš materijos generuojamo blogio slypi „dieviškajame žinojime“, nenutrūksta moje užslėptų tiesų apie visatą ieškojime. Nors gnostinė pasaulėjauta yra gana niūri ir kupina pasibjaurėjimo žemiškuoju gyvenimu kaip blogio apraiška, tačiau šios metakultūros idėjas galime vertinti kaip per amžius gyvybingas, ypač kalbant apie revoliucinį gnostinio mokymo užtaisą.

Gnostiškai žvelgiant, socialinė tikrovė yra vertinama kaip pasibjaurėtina jau vien todėl, kad tai yra velnio tvarinys ir blogio viešpatija, prieš kurią ir yra nukreipta gnostikų bendruomenės, o ypač jos elito, kova, siekiant „naujos“ socialinės tvarkos. Juo labiau kad gnostikų elitas yra labiausiai privilegijuota bendruomenės dalis, dėl ezoterinio mokymo įgijusi aukščiausią

išmanymą apie užslėptas pasaulio paslaptis. Šis giluminis žinojimas gnostikų elitui suteikia neribotą valdžią ir teisę keisti politinę-socialinę tikrovę šiame materialiai apibrėžtame ir įremin-tame pasaulyje.

Chtoninė, arba pagoniškoji, metakultūra yra visai priešinga anksčiau minėtoms istorinėms metakultūroms, nors E. Tiryakianas siūlo vengti sąvokos „pagoniškas“ vartojimo, siekiant išvengti menkinančio šią senąją metakultūrą požiūrio.

„Chtoniskumas“ yra susijęs su ontologine pasaulio kaip pirmapradės tikrovės samprata ir gyvybinių (gyvenimo) jėgų, kurias būtina plėtoti, stiprinti, sakralumu. Taigi ši savita metakultūra yra gerai įsitvirtinusi Vakarų pasaulyje ir pasireiškia tiek archaiškomis antikinėmis formomis (keltų, etruskų), tiek šiuolaikinėmis (baltų kultūra).

Chtoninė metakultūra, skirtingai nei krikščioniškoji arba gnostinė, nėra orientuota į eschatologinį žmonijos išsigelbėjimą; šiai metakultūrai taip pat yra visai svetimos askezės ar pasaulio atsižadėjimo idėjos. Amžiams bėgant gyvybinga ir humaniška chtoniskumo paradigma kartais įgydavo itin šventišką *carpe diem* pobūdį ir tapo orientuota į darnų bendruomeninį gyvenimą.

E. Tiryakiano manymu, nederėtų pernelyg supaprastinti šios metakultūros generuojamos turtingos metafizinės pasaulėjautos, ją vertinant negatyviai ir klaidingai lyginant su intelektualinėmis gnostikų ar krikščionių refleksijomis. Juo labiau kad chtoninė metakultūra iki šiol išlieka turtinga ir kupina įvairiausių tautinės kultūros reiškinių: tikėjimo, apeigų, papročių, perduodamų iš kartos į kartą.

Dar praėjusiame šimtmetyje atrodė, kad senąją chtoninę metakultūrą greitai išstums industrializacija, urbanizacija ir moderniųjų valstybių vykdomos kultūros bei švietimo reformos. Tačiau nuolat atsinaujinantys įvairūs romantiniai judėjimai (burtininkavimas, raganystės, astrologinės pranašystės), motinos žemės kultas, intelektualų *New Age*, feminizmo judėjimai, tradicinės medicinos atgaivinimas tik įrodo, kad chtoninės metakultūros ištakos yra dar labai gyvybingos.

E. Tiryakianas pabrėžia, kad visos šios anksčiau minėtosios – krikščioniškoji, gnostinė, chtoninė – metakultūros yra ašinės vakarietiškoji civilizaciją sudarančios dalys, kurios nuolat daro įtaką viena kitai, o jų idėjinis sąlytis pasireiškia įvairiose populiacijose dėl natūralios žmonių migracijos, mišrių vedybų ir pan. Todėl akivaizdu, kad ir šiandien intracivilizacinis šių skirtingų ilgaamžių metakultūrų sąveikos indėlis į globaliosios modernybės suponuojamą pasaulinį procesą yra labai reikšmingas.

Taigi krikščioniškoji, gnostinė ir chtoninė metakultūros, E. Tiryakiano koncepcijos požiūriu, yra pagrindinės veikliosios globaliosios modernybės jėgos, veikiančios tarsi pagrindinės srovės, iš kurių kyla visos alternatyvios paradigmos bei sociokultūriniai ir instituciniai pokyčiai, lemiantys ir visų būsimų globalizmo raiškos paradigmų ateitį.

Šiandien ši sudėtingą procesą jau galime įvardyti kaip heterodoksiją, t. y. visai naujų skirtingų religinių dogmų, idėjų ir pažiūrų raišką globaliajame diskurse. Intensyviai plėtojant šiuolaikinės globaliosios modernybės vertybes, gnostinė ir chtoninė metakultūra vėl įgyja lygias galimybes (kartu su krikščioniškąja), o jų tarpusavio sąveika ar galimas konfliktavimas, taip pat kaip ir tarpusavio prisitaikymas, ir vėl tampa pagrindiniu kultūriniu vakarietiškosios civilizacijos varikliu.

E. Tiryakiano manymu, sunku pasakyti, kuri iš anksčiau paminėtų metakultūrų vyraus ateityje, nes visos jos varžosi dėl kultūrinės erdvės ar įtakos sričių globaliu pasauliniu mastu.

„Viršvaldžia“ globaliajame diskurse: Schiavo atvejis

Globaliajai modernybei suponuojant deideologizuotos, viršnacionalinės sąmonės slinktį, stipriai prasiveržia ir naujojo institucionalizuoto mentalumo raiškos išsidėstymas. Jo bruožai ryškėja globaliajame diskurse nusitrinant pamatiniams moralinės sąmonės principams ir

pamažu stiprėjant galios kultui, žmogaus su-
daiktinimui ir susvetimėjimui.

Virtualioje pasaulinėje erdvėje išplatin-
tame oficialiame pranešime buvo teigiama,
kad amerikietė „Terry Schiavo mirė ramiai ir
oriai“, nors institucinės galios sprendimu iš jos
skrandžio buvo ištrauktas dirbtinio maitinimo
vamzdelis. O vos savaitę prieš jos mirtį po-
licija sulaukė mažą berniuką, kuris nešė šiai
komos ištiktai ligonei, mirštančiai iš bado
ir troškulio, stiklinę vandens. Tačiau dirbtinai
trylikai parų užtęstas maisto stygius nekaltam
asmeniui virto neteisinga mirties bausme,
kuri buvo įvykdyta vienu nežmoniškiausių bei
žiauriausių būdų – numarinant badu ir trošku-
liu, tuo pat metu globaliajame pasauliniame
diskurse įtvirtinus instituciškai sankcionuotos
legalios eutanazijos „moralumą“.

Kaip pabrėžia M. Foucaultas, *visa* galia kaip
tik ir kyla iš tam tikros reikšmių organizaci-
jos – simbolinės technologijos – įsitvirtinusios
savotiškoje mikropatirtyje, kasdienybėje ir
formuojančios žiaurių reikšmių reprezentaciją:
„Žiaurumas sukrečia atskleista tiesa ir de-
monstruojama valdžia. Tai – kvotą užbaigiantis
ritualas ir valdovo triumfo ceremonija. Žiauru-
mas juos abu sujungia ties kankinamu kūnu“
(Foucault 1998: 69).

Taigi T. Schiavo sėkmingai išgyveno pasku-
tinį XX amžiaus pabaigos dešimtmetį, amžių san-
dūrą, ir buvo „instituciškai“ nužudytas globaliojo
amžiaus pradžioje, elektroniniame pasauliniame
tinkle pagarsinant – ir kartu virtualiai legitimuo-
jant kaip tiesos ir teisingumo faktą – „humanis-
tinio“ mentalumo prisodrintą klišę apie jos
„ramią ir orią“ mirtį. Dar gyvas Schiavo kūnas
tapo didelio vertybinio konflikto – nesutaikomų
šeimyninių, pilietinių, religinių, moralinių, me-
dicininių, technologinių, teisinių ir institucinių
prieštaravimų chaoso objektu.

Tai – savita globaliosios modernybės ra-
dikalizavimosi fazė, kai ankstesnės socio-
kultūrinės vertybės ar įvairios alternatyvios
moralumo paradigmos atsidadė neapibrėžtoje
globaliojo diskurso erdvėje. Neatsižvelgiant į
tiesos ir teisingumo principus, deideologizuo-

tas globalumas kartu su dinamišku technologi-
niu proveržiu lemia struktūriškai neapibrėžtus
šiandieninio pasaulio sričių organizavimo
principus ir nustato naujus subjektyvių san-
tykių su jais būdus. Schiavo precedentas (*The
Case of Schiavo*) tik primena, kad globaliosios
modernybės poveikyje net ir tokios pamatinės
vertės kaip gyvenimo prasmė, gailestingumas
jau patyrė instituciškai sankcionuotą socio-
kultūrinę perkaitą (slinkti, lūžti), ją įtvirtinant
naujajame diskurse.

Globalioji modernybė atveria savitas men-
talines globaliojo diskurso ir naujos pasaulinės
(institucinės, technologinės) patirties sąsajas.
Šiame kontekste institucinė galia kaip *sui ge-
neris* yra itin istoriškas reiškinys, neišskiriant
net jos funkcijų globaliojoje sistemoje, nes
ši galia pirmiausia yra santykis. Ypač įtaigi
konceptualioji Hobbeso Leviatano samprata,
atskleidžianti prigimtinę būklei būdingą fun-
damentalią neatitikimą tarp žmogaus poreikių
ir gebėjimo juos tenkinti, ypač kai pagrindinis
poreikis – apsisaugoti nuo staigios ir smurtinės
mirties (Hobsas 1999).

Tačiau šis ir kiti poreikiai, kylantys iš „mir-
ties, skurdo ir kitų negandų baimės“, sukelia
didžiulį galios troškimą. Susiedamas šį pama-
tinį poreikį su garbės, turto ir įtakos troškimu,
Hobbesas nustato bendrą visos žmonijos polin-
kį, nuolatinį ir nepaliaujamą – tai vis didesnės
galios troškimą.

Iš hobsiškojo galios pripažinimo atsi-
rado ir tarpusavio susvetimėjimo kategorija,
nes žmonėms svetima tai, ko jie bijo, negali
kontroliuoti arba svetima tai, ko jie nori ir ne-
gali įgyti. Tačiau pripažįstant susvetimėjimą,
parodomas ir galimos jo įveikimo priemonės:
pirma, tai religija, sukelianti regimybę, kad yra
„tam tikra Galia“, ir įkvepianti atlikti šios galios
ritualus, įgyjant garantijų, kad įsipareigojimų
bus laikomasi. Antroji priemonė – tai kultūra,
kuri, kaip racionalus religijos atitikmuo, veikia,
kad žmonės būtų gailestingi, laikytųsi įstatymų
ir „tiktų“ pilietinei visuomenei.

Taigi istoriniu požiūriu institucinės galios
veikimo panorama smarkiai keitėsi, pradedant

nuo nedalomos galios, kurią reprezentavo popiežius, imperatorius, valdovas ar aukščiausioji valdžia (Hobbesas), ar tiesiog valdžia (Foucault) – iki virtualių globaliosios pasaulinės galios santykių, kuriems dabar atstovauja vien abstraktus pripažinimas ir technologinis susitarimas, o ne teisė – dieviškoji ar pasaulietinė.

Štai kodėl globaliojoje modernybėje, mėkėjant tarpvalstybinės galios susvetimėjimą švelninantiems religiniams, kultūriniais ir moraliniams santykiams, globalioji sąmonė įgyja prieštarinę turinį. Perfrazuojant Hobbesą, iš esmės globaliojoje pasaulinėje sistemoje religijos ir kultūros galia keičia globalioji *galia*, kuriai ir buvo paaukota T. Schiavo.

Globaliojoje modernybėje žmogaus gyvybė sudaiktinama, paverčiant ją institucinių struktūrų demonstruojamos galios ar įvairių jai atstovaujamų ekspertų nuosavybe.

Globali mentalioji slinktis

Šiandien dar sunku pasakyti, kokie yra vertybiniai globalios technologinės sąmonės bruožai, tačiau intensyviai ryškėja jos kontraversiškos sandūros su hipertikrove. Baudrillardas gali tik pasibjaurėti apgavikiška tikrove, produkuojančia klonus, nes tai – „monolastelinė utopija, leisianti kompleksiškomis būtybėms su genetinė pagalba pasiekti primatų lygį“ (Baudrillard 2002: 114).

Taigi globalioji modernybė atveria naujo technologinio mentalumo dimensijas ir išryškina jų sandūras su ištisiniais anomijų kaip neįvardytų reiškinių klodais, išskylant neatidėliotinai reikmei įvardyti visą šių „simuliakrų“ modeliруемą įvairovę. Kitaip tariant, intensyvus naujųjų technologijų naudojimas ir nauji metodai, susiję ne tik su klonų, bet ir daugybės kitų gyvybinių funkcijų reprodukcija, ištrynė bet kokias dekartiškojo aiškumo ir tuo labiau – klasikinio proto epochos nubrėžtas ribas.

Kaguji – tai biotechnologinėse globaliosios modernybės srityse strakaliojantis peliukas, at-

siradęs sujungus dviejų kiaušialąsčių branduolius, iš kurių vienas buvo perkurtas į surogatinį spermatozoidą ir iki šiol reikalaujantis elementaraus loginio paaiškinimo: kokia gi tai iš tiesų yra gyvoji būtybė? Juo labiau kad šio vienintelio gyvo padaro, gimusio be patinėlio apvaisinimo, reprodukcijai prirėkė tūkstančių bandymų, kol pavyko gauti vos dešimt peliukų, iš kurių išgyveno tik vienas.

Globaliosios sistemos perkaitę produkuojama „simuliakrų“ tikrovė tampa efemeriška ir neprognuojama. Kaip pabrėžia H. Schlosseris, „koku keliu mes einame, iš esmės paaiškėja prisiminus, kad neseniai vienas britų teismas, nepaisydamas neigiamo Europos teismo sprendimo, vienai sutuoktinių porai leido užmegzti kūdikį vien tam tikslui, kad šis duotų kitam, jau gyvenančiam, bet ligotam, šios poros vaikui organus gydymo tikslams. Taigi siaubo vizijos apie vaikus, kaip medicininius „atsarginių dalių sandėlius“, Europoje tapo teismu įteisinta realybe“ (Schlosseris 2005: 106). Globaliojoje realybėje, nuvertinančioje žmogaus gyvybės duomenis, masinių informacijos priemonių pavadinti *Designerbaby* („vaikas – atsarginių dalių sandėlis“), etiškai neturi jokios reikšmės, taigi ir *teisę į gyvybę* išmetant iš pamatinių vertybių konteksto.

J. Huizinga savo iškiliame darbe *Viduramžių ruduo* pagrindė skirtingose epochose besikuriantį mentalitetą kaip mąstymo ir jausenos formą, modeliuojančią ir praktinius žmonių elgesio reiškinius. Mentaliteto tyrimo metodologija remiasi tam tikra išlikusia kategorijų sistema, jausmų struktūra, išsilaikančia dešimtmečiais, ir padeda interpretuoti tokius unikalius reiškinius, kaip antai „didžiosios kačių skerdynės“, kai 1730 metais Paryžiuje Šventojo Severino gatvėje esančios spaustuvės pameistrai žiauriai išžudė kates (Darnton 2002).

Prancūzų Analų mokyklos atstovų darbuose taip pat panaudota mentalumo, kaip įsisąmonintos sociokultūrinės ženklų sistemos reprezentavimo, sąvoka yra reikalinga dinamiškai ir funkciškai kintančios patirties naujumui fiksuoti (nors iki šiol ji taip ir neįgijo nuodugnesnio teorinio konteksto, išsamiau žr. Gurevič 2000). Šiuo

požiūriu šiuolaikinio globalizmo generuojamas naujasis technologinis mentalumas – tai prieštarų ir nuolat kintančių prasmų visetas, niekaip neįgyjantis aiškesnio vertybinio konteksto.

Naujosiomis technologijomis grindžiami tyrimai skatina atskleisti globaliosios modernybės reiškinius tiesiogiai (ne vertinamai) aprašant duotąją, ne hipotetinę, bet subjektyviai tikrovišką būtį, globaliąją esamybę, kuri yra visai „nuoga“, t. y. etiškai neįprasminta ir neapibrėžta (*ethical uncertainty*). Bet kuriuo atveju šio pobūdžio mentalumas disponuoja visiškai naujoviškais ir labai sudėtingais komunikaciniais globaliojo diskurso metodais bei galimybe jais manipuliuoti. Globaliajame diskurse žmogaus organai nereitai apibūdinami kaip *bioištekliai* (*Bio-ressourcen*), visai realiai kalbant apie *organų gavybą* „lyg čia būtų kalbama apie panašias į rūdą arba anglį medžiagas, kurias, kaip naudingas žaliavas, reikėtų iškelti į dienos šviesą“ (Schlosseris 2005: 99). Ir, pavyzdžiui, esant biotechnologinei invazijai į gyvą organizmą, šiandien jau net nesvarstoma, ar privalu žmogaus gemalą laikyti motinos dalimi. Taigi vien tik fakto konstatavimas, išankstinių vertinimų ir etinių svertų eliminavimas leidžia į globaliosios modernybės fenomenus žvelgti neabejingo, nemoralizuojančio, tačiau ir gero nelinekinčio stebėtojo rakursu.

Paradoksaliau, tačiau šiuolaikinė racionalaus technologinio mąstymo raiška, atverianti beveik neribotas galimybes virtualiai globaliajai erdvei kurti, jos sociokultūriniam kodui keisti, suteikiant galimybę instituciškai kontroliuoti žmogiškąją gyvybę, lemti individo gyvenimo pradžią ar pabaigą (spartinant ar stabdant blatocistos, o vėliau embriono vystymąsi, užšaldant ar užkonservuojant ląsteles, organus, genus ar bet kurią kitą biologinę medžiagą), nėra susijęs su moraliniu sprendiniu ir jo vertybiniu pagrindu, nors jau senokai reiskiasi kaip naujo pobūdžio ideologinė pasaulinės bendrijos kontrolė.

Kitaip tariant, *Kaguji* – tas vienintelis globaliojoje modernybėje suprojektuotas ir net bandymų ir klaidų metodu išaugintas *Homunkulas* – dar neįgijo nei mentalinio, nei juo labiau

etinio apibrėžtumo, užleisdamas neišsisklandančiai anomijos tamsai visas pozicijas.

Literatūra

- Baudrillard, J. 2002. *Simuliakrai ir simuliacija*. Vilnius: Baltos lankos.
- Darnton, R. 2002. *Didžiosios kačių skerdyinės ir kiti Prancūzijos kultūros istorijos epizodai*. Vilnius: Baltos lankos.
- Featherstone, M.; Lash, S. 1995. "Globalization, Modernity and the Spatialization of Social Theory: An Introduction", in *Global Modernities*, ed. M. Featherstone, S. Lash, R. Robertson. London.
- Foucault, M. 1998. *Disciplinuoti ir bausti*. Vilnius: Baltos lankos.
- Giddens, A. 2000. *Modernybė ir asmens tapatumas*. Vilnius: Pradai.
- Gurevič, A. 2000. *Individas Viduramžių Europoje*. Vilnius: Baltos lankos.
- Hobsas, T. 1999. *Leviatanas*. Vilnius: Pradai.
- Huntington, S. 1993. "The Clash of Civilizations", *Foreign Affairs* 72, Summer.
- Robertson, R.; Lechner, F. 1985. "Modernization, Globalization and the Problem of Culture in the World-Systems Theory", *Theory, Culture and Society* 3.
- Schlosseris, H. D. 2005. „Etika yra kalbos dalykas“, *Problemos* 67: 96–108.
- Tiryakian, E. 1994. *Three Metacultures of Modernity: Christian, Gnostic, Chthonic*. Duke University.

GLOBAL MODERNITIES AND ALTERNATIVES OF TECHNOLOGICAL THINKING

Lilijana Astra

Global modernity is a process by which the experience of virtual space and existence, marked by the diffusion of commodities, ideas and values, is becoming standardized around the world. Factors that have contributed to the process of global modernity include increasingly sophisticated communications and technologies, a new sociocultural code, mass migration and the movement of peoples, the level of economic activity that has outgrown national markets due to industrial combinations that cross national frontiers.

Global modernity offers huge potential profits to nations, but it has been complicated by widely differing expectations, competing ideologies, standards of living cultures and values, legal systems as well as unexpected global cause.

Different metacultures, as a set of beliefs and symbols promoted and promulgated by human agency, are as an operating system of global modernity. Its principal agents are interactive in the global arena, and they compete for virtual space and institutions. Conflicting as well as accommodative, interactions of these mentalities have been a major source of global modernity internal contradictions and a tendency to change.

Keywords: global modernities, new technologies, metaculture, technological rationality, human resources.

Įteikta 2006-02-06; priimta 2006-06-21